

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Національна спілка документознавців України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Одеська національна наукова бібліотека
Одеська обласна універсальна наукова бібліотека
імені М. С. Грушевського
Західноукраїнський національний університет
Національний університет «Острозька академія»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
Національний університет «Львівська політехніка»
Харківська державна академія культури
Київський національний університет культури і мистецтв
Сілезька політехніка (Сілезький технологічний університет, Польща)
Софійський університет Святого Климента Охридського (Болгарія)

**ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА
ТА ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ
XXI СТОЛІТТЯ**

МАТЕРІАЛИ
XVIII Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 10 – 12 вересня 2025 р.

За загальною редакцією
В. Г. Спрінсяна

Одеса
2025

11. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.
12. Швецова-Водка Г. М. Документознавство. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2007. 398 с.
13. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 4-е вид., виправл. та доповн. Київ: Знання, 2004. 307 с.

УДК 021.2:004.77](477)

Людмила Чередник
к. філол. н., доцент кафедри
українознавства, культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

БІБЛІОТЕКА ЯК ЦЕНТР ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ГРОМАДИ

У статті досліджено процес перетворення бібліотек на осередки цифрової грамотності в територіальних громадах. Виокремлено головні напрями діяльності бібліотек у сфері цифрової освіти населення. Розглянуто практичний досвід бібліотек різних регіонів України у впровадженні цифрових ініціатив. Особливу увагу приділено реалізації проєктів цифрової трансформації в бібліотеках Полтави. Визначено основні виклики та перспективи розвитку бібліотек як центрів цифрової компетентності громади.

Ключові слова: бібліотека, цифрова грамотність, цифрова трансформація, громада, інформаційні послуги, регіональні практики.

The article examines the process of transforming libraries into centers of digital literacy in territorial communities. The main areas of activity of library in the field of digital education of the population are highlighted. The practical experience of libraries from different regions of Ukraine in implementing digital initiatives is considered. Special attention is paid to the implementation of digital transformation projects in Poltava libraries. The main challenges and prospects for the development of libraries as centers of digital competence of the community are identified.

Keywords: *library, digital literacy, digital transformation, community, information services, regional practices.*

Сучасна бібліотека вже давно перестала бути виключно місцем для зберігання та видачі книг. У цифрову епоху вона трансформується у багатофункціональний інформаційний, освітній та культурний центр, що відповідає на нові виклики часу. Одним із найважливіших напрямів такої трансформації є розвиток цифрової грамотності. Бібліотеки стають платформами, що допомагають усім верствам населення «набути навичок ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій, що особливо актуально для мешканців громад, які мають обмежений доступ до цифрових ресурсів» [1, с. 98].

Відомо, що цифрова грамотність є невід'ємним складником загальної цифрової культури особистості. Передусім цифрова грамотність охоплює вагому сукупність знань і навичок, необхідних для впевненого, безпечного та ефективного використання цифрових технологій, а саме: «уміння працювати з комп'ютером, використовувати Інтернет, створювати цифровий контент, розпізнавати дезінформацію, захищати персональні дані тощо» [4, с. 77]. Ці навички є необхідною умовою для соціальної інтеграції, професійної реалізації, участі в громадському житті.

Натепер поширення цифрової грамотності стає важливим аспектом інформаційної політики держави, адже дозволяє долати цифрову нерівність, підвищувати конкурентоспроможність населення, зокрема в умовах цифровізації державних послуг. У цьому контексті бібліотеки як публічні та відкриті установи мають унікальний потенціал для реалізації не лише традиційних освітніх і соціокультурних функцій, а й просвітницьких, які є надзвичайно значущими в умовах сьогодення.

Крім того, нині до цього переліку додається і функція посередника між громадянами та цифровими технологіями. Тобто сучасна бібліотека здатна стати «своєрідним хабом цифрових компетентностей для всієї громади – незалежно від віку, освіти чи соціального статусу її членів» [2, с. 54].

Із-поміж основних напрямів роботи бібліотек у сфері цифрової грамотності можна виділити передусім такі:

1) Навчання користувачів основам роботи з комп'ютером та інтернетом (створення електронної пошти, реєстрація в онлайн-системах, пошук достовірної інформації).

2) Допомога у користуванні електронними державними послугами, зокрема такими, як «Дія», податкові сервіси, е-медицина, електронні черги тощо.

3) Проведення тренінгів і майстер-класів для різних вікових груп (діти, молодь, люди старшого віку) із безпечного користування соцмережами, онлайн-банкінгом, кібергігієною.

4) Надання доступу до сучасного комп'ютерного обладнання, інтернету, цифрових баз даних [3 с. 87].

Таке партнерство з громадськими організаціями, освітніми установами, ІТ-компаніями стає надзвичайно важливим задля реалізації спільних програм цифрової освіти.

Прикметно, що в умовах диджиталізації саме бібліотеки стають важливими осередками розвитку цифрових навичок серед різних верств населення, особливо в невеликих містах та сільській місцевості. Варто зазначити, що в Україні вже зреалізовано чимало прикладів ефективної цифрової трансформації бібліотек. Так, у межах національного проєкту «Дія. Цифрова освіта» багато публічних бібліотек стали офіційними хабами цифрової освіти. Вони надають доступ до онлайн-курсів на цій державній платформі, проводять очні заняття, допомагають проходити тестування. У багатьох громадах бібліотечні установи першими почали навчати пенсіонерів користуватися смартфоном або реєструватися в черзі до лікаря онлайн.

Наприклад, Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеса Гончара реалізує програму «Цифрова освіта для всіх», у рамках якої проводяться курси з основ користування комп'ютером, інтернетом, електронною поштою, реєстрацією на державних порталах. Бібліотекарі не лише навчають, а й супроводжують користувачів у процесі отримання адміністративних послуг онлайн, наприклад, через портал «Дія».

У Львівській обласній бібліотеці для юнацтва імені Романа Іваничука регулярно проходять тренінги з цифрової безпеки, критичного мислення та використання соціальних мереж. У співпраці з ГО, до прикладу, такими як «Центр креативного навчання», бібліотека організовує зустрічі для молоді, під час яких учасники навчаються шукати достовірну інформацію в Інтернеті, аналізувати джерела тощо.

Такі ініціативи не тільки підвищують цифрову грамотність, а й сприяють формуванню інформаційної культури особистості.

Бібліотеки Дніпропетровської області, зокрема центральна міська бібліотека Кам'янського, активно долучаються до національного проєкту «Дія. Цифрова освіта». Вони створюють локальні хаби, де мешканці можуть переглядати освітні серіали, реєструватися на порталах державних послуг та проходити тестування з цифрової грамотності. Спеціальні заняття організовуються для людей старшого віку, безробітних та внутрішньо переміщених осіб.

Чернігівська обласна бібліотека для дітей активно працює над формуванням цифрової компетентності, орієнтуючись насамперед на учнівську молодь. У рамках програми «Бібліотека – простір майбутнього» тут проводяться майстер-класи з роботи в Google-додатках, створення презентацій, обробки відео та графіки. Діти та підлітки охоче долучаються до цифрових активностей, оскільки навчання проходить у невимушеному середовищі з використанням ігрових елементів.

Бібліотеки Полтави також діяльно долучаються до реалізації національної цифрової стратегії, стаючи хабами цифрової освіти в межах платформи «Дія. Цифрова освіта». Завдяки підтримці державних і міжнародних проєктів, бібліотечні установи громади перетворюються на майданчики доступу до цифрових знань для людей різного віку й рівня підготовки.

Так, наприклад, у бібліотеці-філії №7 Центральної міської бібліотеки Полтавської міської територіальної громади функціонує Хаб цифрової освіти, створений у межах всеукраїнського проєкту «Здобуття цифрових навичок» за підтримки УБА і ПРООН (UNDP) – органу оперативної діяльності ООН, що є найбільшим міжнародним каналом надання багатосторонньої технічної та передінвестиційної допомоги країнам. У бібліотеці регулярно проводяться як індивідуальні консультації, так і групові перегляди освітніх серіалів платформи «Дія. Цифрова освіта». Учасників навчають користуванню смартфоном, комп'ютером, Інтернетом, онлайн-сервісами (реєстрація в «Дії» чи в електронному кабінеті, пошук інформації тощо), допомагають засвоювати основи кібербезпеки. Особлива увага приділяється людям старшого віку, які часто потребують детального роз'яснення базових дій із цифровими пристроями.

Ще одним прикладом ефективної роботи в цьому напрямі є бібліотека-філія № 10, де запроваджено цикл безкоштовних занять із цифрової грамотності. Відвідувачів навчають створювати електронні кабінети, проходити онлайн-опитування, записуватися до лікаря через Інтернет, використовувати Google-сервіси та працювати в соціальних мережах. Заняття відбуваються у формі інтерактивних тренінгів з індивідуальним підходом до кожного учасника. Теоретичні лекції доповнюються практичними завданнями та консультаціями, що дозволяє учасникам одразу закріпити навички.

Діяльність бібліотек у цьому напрямі тісно пов'язана з партнерськими ініціативами – зокрема, за сприяння програми «Бібліотека – місце сили громади» що підтримує Європейський Союз за програмою «Дім Європи», бібліотекарі з 1 жовтня 2023 року до 30 червня 2024 року мали змогу пройти навчання на онлайн-платформах з метою підвищення рівня цифрових компетентностей. Такі приклади свідчать про реальні зміни, які відбуваються на рівні громади завдяки зусиллям бібліотечних працівників.

Також варто згадати про міжнародну підтримку – зокрема програму IREX «Бібліоміст», яка стала основою для модернізації багатьох бібліотек і започаткування численних навчальних ініціатив. Прикметно, що ця програма, яка реалізується у партнерстві з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та Міністерством культури України, є частиною ініціативи «Глобальні бібліотеки» благодійного Фонду Білла та Мелінди Гейтс. Метою програми є розвиток сучасних публічних бібліотек в Україні шляхом надання доступу до інформаційних технологій, навчання бібліотекарів та сприяння адвокаційній діяльності цих установ. Зокрема, ще в 2009 році фонд надав Україні грант на суму 25 млн доларів для комп'ютеризації близько тисячі публічних бібліотек.

Попри численні успіхи, розвиток бібліотек як центрів цифрової грамотності має й певні труднощі.

Однією з вагомих причин є нестача технічного обладнання (комп'ютерів, швидкісного інтернету, сучасного програмного забезпечення).

Важливим аспектом є і недостатній рівень підготовки персоналу (не всі бібліотекарі мають високий рівень цифрової компетенції).

Доволі болісним залишається питання фінансування, оскільки не всі громади мають можливість виділяти кошти на ІТ-модернізацію бібліотек.

Крім того, інформаційна необізнаність населення щодо можливостей, які пропонують сучасні бібліотеки. Тобто слід посилити піар-компанію з метою донести до населення нові шанси, які відкриваються перед бібліотечними установами.

Однак загалом перспективи залишаються позитивними. У період диджиталізації бібліотеки мають унікальну можливість перетворитися на потужні центри цифрової трансформації суспільства. Їхні перспективи пов'язані, насамперед, із впровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у щоденну діяльність. Це дає змогу бібліотекам не лише зберігати свої традиційні функції, а й активно розширювати спектр послуг, а саме: «від навчання цифровій грамотності до забезпечення доступу до онлайн-сервісів, електронних читальних залів, цифрових архівів, інтерактивних виставок» [1, с. 112]. Бібліотеки стають провідниками громад у світ цифрових можливостей – особливо для людей старшого віку, маломобільних груп населення, внутрішньо переміщених осіб та безробітних.

Конкретним напрямом розвитку є створення бібліохабів – модернізованих просторів, де відвідувачі можуть навчатися, працювати, отримувати консультації щодо цифрових послуг. Наприклад, багато бібліотек уже функціонують як хаби національного проєкту «Дія. Цифрова освіта», надаючи користувачам можливість переглядати навчальні відео, проходити тестування, оформлювати державні послуги в електронній формі. Такі зміни виводять бібліотеку за межі традиційного уявлення про неї як про «місце з книгами» і формують нову її роль – посередника між громадянином та цифровою державою.

Ще одним важливим вектором є впровадження електронного документообігу, створення та підтримка електронних каталогів, баз даних, краєзнавчих ресурсів, що сприяє збереженню культурної спадщини та її популяризації серед молоді. Бібліотеки мають потенціал стати повноцінними партнерами в освітніх ініціативах, зокрема в неформальній освіті, медіаграмотності, цифровій безпеці.

Перспективним є також використання штучного інтелекту для рекомендацій читачам, автоматизованої обробки запитів та створення персоналізованих сервісів. Отже, бібліотека XXI століття – це не лише

книгозбірня, а й «простір цифрового розвитку, соціальної згуртованості та інтелектуального зростання громади» [2, с. 90].

Розвиток електронного урядування, впровадження державних цифрових ініціатив та зростання попиту на цифрові навички стимулюють оновлення бібліотечних послуг. Важливу роль відіграє також підтримка з боку місцевого самоврядування, співпраця з ІТ-сектором, активне залучення молоді до волонтерських цифрових проєктів у бібліотеках.

Сьогодні бібліотека – це не лише дім книги, а й простір цифрової інклюзії, рівного доступу до знань і технологій. У сучасному світі, де інформаційна нерівність може перетворитися на соціальну ізоляцію, саме бібліотеки можуть виступати агентами змін. Перетворення бібліотек на центри цифрової грамотності громади є не лише доцільним, а й необхідним кроком у напрямі розвитку цифрового суспільства в Україні. Безумовно, що зміцнення цієї ролі потребує системної підтримки – як на рівні державної політики, так і з боку місцевих громад. Інвестування у цифрову інфраструктуру бібліотек – це інвестиція в майбутнє, в освічену та технологічно підготовлену громаду.

Список використаних джерел

1. Завальнюк О. А. Бібліотека в цифрову епоху: трансформація функцій і послуг. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 128 с.
2. Івашко Л. М. Сучасна публічна бібліотека як центр громади та цифрової інклюзії. Чернігів : Десна Поліграф, 2022. 84 с.
3. Кравченко Т. М. Цифрова грамотність в українських бібліотеках: стан та напрями розвитку. Київ : Книжкова палата України, 2020. 96 с.
4. Процишин І. В. Інформаційна грамотність як основа цифрової культури: роль бібліотек. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 101 с.